

Dendrologija i mitska botanika Tome Vinščaka i Nikole Viskovića

Članak nastaje kao pregled istraživanja Tome Vinščaka izloženoga u autorovoj knjizi *Vjerovanje u drveće u Hrvata u kontekstu slavističkih istraživanja* (2002) komparativno s knjigom Nikole Viskovića o stablima u kulturološkom kontekstu *Stablo i čovjek: prilog kulturnoj botanici* (2001). Dok se Tomo Vinščak koristio tehnikom etnološke kartografije, pri čemu je izradio šest etnoloških karata od kojih pet govori o vjerovanjima povezanim sa stablima, Nikola Visković godinu dana ranije objavljuje prvu knjigu, što se tiče domaćega kulturokruga, iz kulturne botanike posvećenu stablima. Kontekstualno oba kulturnobotanička istraživanja interpretiram u poveznici s Nodilovom mitologijom prirode (F. M. Müller), koji u interpretaciju "stabla od svjetlosti" (*Lichtbaum*) polazi od Wilhelma Schwartza.

Ključne riječi: kulturna botanika, mitska botanika, stablo Svijeta (*arbor mundi*), Tomo Vinščak, Nikola Visković, Natko Nodilo, Wilhelm Schwartz

„Za mene je ekološko razmišljanje uvijek bilo usko povezano s etnološkim.“

Tomo Vinščak

Naime, kao što je istaknuo profesor Vitomir Belaj u recenziji Tomine knjige, objavljene doktorske disertacije koju je obranio 1997. godine u Vijećnici Filozofskoga fakulteta, gdje se održao drugi dio posvetnoga skupa (tada sam Tomu i upoznala, prenoseći mu pozdrave Nikole Viskovića kojega sam upoznala isto te godine na prvom animalističkom skupu koji je organizirao te godine zajedno s Duškom Kečkemetom u Splitu), riječ je o prvom domaćem djelu u kojemu je Tomo upotrijebio „opsežno gradivo svojedobno prikupljeno za Etnološki atlas bivše Jugoslavije, koje se odnosi na vjerovanje o pojedinim vrstama stabala“ (Belaj 2001). Pritom je izradio tipologiju pribilježenih pojava, klasificirao ih, te njihovom prostornom prezentacijom interpretirao te pojave.

Kontekstualno oba ću kulturnobotanička istraživanja¹ interpretirati u poveznici s Nodilovom mitologijom prirode (F. M. Müller) koji u interpretaciju „stabla od svjetlosti“ (*Lichtbaum*) polazi od Wilhelma Schwartza. Navedena je istraživanja Tomo Vinščak nastavio u okviru znanstveno-istraživačkoga projekt *Sakralna interpretacija krajobrazca*, u okviru kojega je 10. srpnja 2009. godine službeno otvorena prva europska *Mitsko-povijesna staza Trebišća – Perun*.

Vidovo stablo “od svjetlosti” kao slavenski Yggdrasil

U svojoj knjizi o silasku ognja i božjega pića *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks. Ein Beitrag zur Vergleichenden Mythologie der Indogermanen* (1859) njemački filolog i mitolog Adalbert Kuhn dokazao je kako su posebice vedski Indi od *iskona* vadili živi ogranak sakralnim načinom tarući drvo o drvo, “ili, tačnije da reknemo, vrteći jedan štap glavični jednog kola, ili u kolutu” (Nodilo 1981: 411). Navedena *dva drva* vedski Indi imenuju *aranî*, pri čemu štap ili gornje drvo, što se njim tare donje, jest *pramantha*, koju Adalbert Kuhn postavlja u etimologijsku poveznicu s Prometejem, kulturnim junakom božjega ognja. Obrednim trenjem vatru su *izvajali* i Iranci, Italo-Heleni, a *najbolje* se, prema Nodilovim procjenama, održao kod Srba i Hrvata, koji su koristili *lipovo* drvo, napominjući kako je lipa slovila kao sveto slavensko stablo.² Time Nodilo prihvaća romantičarsku tezu o svetoj slavenskoj lipi koju je na južnoslavenskim prostorima inducirao Bogoslav Šulek (1878). Pritom Nodilo detektira kako je Kuhn *munjevnom* teorijom ipak znanstveno pretjerao, pri čemu Nodilo, naravno, nastoji zadržati na čvrstim temeljima vlastitu *munjevnu* mitologiju (riječ je o meteorološkoj interpretaciji u okviru niše Müllerove mitologije prirode):

- 1 U radu koristim termin *kulturna botanika* koji u naš kulturokrug, kao i termin *kulturna animalistika/ kulturna zoologija*, uvodi Nikola Visković. U posljednje vrijeme sve se više govori o *plant studies* (studije o biljkama) i *critical plant studies* (kritičke studije o biljkama) sukladno transdisciplinarni *animal studies*, gdje se diferenciraju one kulturološke i kritičkog usmjerenja. Tako je cilj kritičkih studija o biljkama inicirati interdisciplinarni dijalog filozofije i književnosti o biljnom životu (biljke, stabla i usjevi) s etičkom osjetljivošću (usp. Woodward, Lemmer 2019).
- 2 Nodilo sada kao da zaboravlja jasen (*Yggdrasil*) kao izomorfizam stabla *od* svjetlosti. Dakle, dok jasen povezuje uz Vida (južnoslavenska modifikacija arkonškoga Svantevida prema Nodilovoj re/konstrukciji), hrast Nodilo s obzirom na komparativne usporednice povezuje s Perunom.

“Dokazao je dalje, da to bugjenje živog Ognja na zemlji čeljad prostosrdna prenese i na nebo, gdje bi se bog izvio jednako trenjem munjevnog štapa, ili klina, u kolu ili u kolutu sunčanom.” (Nodilo 1981: 411–412)

Za razliku od Nodila, Tomo Vinščak pokazuje da su jednako tako stara, ali neslavenska, vjerovanja vezana uz lipu, maslinu i tisu. Ili, kako navodi Vitomir Belaj u spomenutoj recenziji: „Ova su vjerovanja bila nakon prihvaćanja kršćanstva podvrgnuta snažnoj reinterpetaciji u kršćanskom duhu koja su preslojila i zakrila izvorna značenja“ (Belaj 2001). I dok je Tomo Vinščak radio na mitskoj botanici, odnosno šire etnobotanici, etnodendrologiji u kontekstu indoeuropske komparativne mitologije, i to polazeći od Gamkrelidzea i Ivanova (1984), koji su sastavili skupinu od 15 vrsta stabala (hrast ili dub, breza, bukva, grab, jasen, topola, iva, tisa, bor, jela, maslina, orah, jablan, jabuka i murva), koja spadaju u općindoeuropsku obitelj (Vinščak 2022: 139),³ Nikola Visković se više priklonio kulturnoj botanici. Tako je npr. Tomo Vinščak pokazao kako se iz upitnica Etnološkog atlasa Etnološkog zavoda Odsjeka za enologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu može vidjeti da hrast, lipa, tisa, maslina drijen i vrba zauzimaju istaknuto mjesto u vjerovanjima Hrvata i ostalih Južnih Slavena (Vinščak 2002: 143) te, primjerice, da se sadnja voćaka na grobovima javlja u Srbiji i Bosni, dok je u Hrvata izraženija sadnja crnogoričnih stabala, i to čempresa (Vinščak 2002: 129–130). Pozivajući se na Gregora Kreka, njegovo djelo *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* (1874), točnije na poglavlje o slavenskoj mitologiji, Nodilo smatra da navedeni običaji imaju svrhu vezivanja pokojnikove duše (Nodilo 1981: 508, 540). Navedeno je mišljenje prihvatio i Tihomir Đorđević (1984: 235) kao i Damir Zorić (1990) u svome magistarskom radu pod nazivom *Tradicijski oblici seoskih grobova i nadgrobnih spomenika na području Jugoslavije* iz 1987. godine.

3 Značenje etnobotanike usporedivo je sa srodnom disciplinom etnozologijom; tim je disciplinama zajedničko da se otkrije, opiše, objasni bogatstvo svakodnevnih običaja i znanja koje je čovječanstvo stjecalo o životinjskom i biljnom svijetu i upotrebi tih znanja, gdje se zaustavljaju na *divljoj misli*, uporabimo Lévi-Strausovu sintagmu, u seoskom folkloru. Šire su discipline kulturna botanika i kulturna zoologija/animalistika koje obuhvaćaju i svakodnevnu praksu s biljnim i životinjskim vrstama u tehnološkim civilizacijama. Kao osnivač etnobotanike slovi John William Harshberger, njegova knjiga *The Purposes of Ethnobotany* (1986) (Visković 2002: 46).

Nodilo ističe da *jekavci* kite grob narančama i šipkom te da nije riječ o simbolizmu iz stare vjere; isto tako simbolizam stare vjere ne pronalazi u tome što *osijeku* lijepu zelenu granu i narese crnim vrpčama ili bijelim platnom, pa granu usade u zemlju nad mrtvim tijelom, „ili, ako je umrlo mlado, vijencima od cvijeća, pa granu usade u zemlju nad mrtvim tijelom“. I nadalje prema Milićevićevim podacima iz knjige *Život Srba seljaka* prenosi da „sestre i rodice od kosa svojih šišaju vitice, i na onoj grani meću“ (Nodilo 1981: 540).

Dva koncepta o staroslavenskom Stablu svijeta

I Nodilo te Belaj i Katičić u re/konstrukcijama interpretacijski tematiziraju mitem Stabla svijeta. Shematično ću utvrditi razlike između navedene dvije re/konstrukcije u određivanju funkcije Stabla svijeta. Za razliku od Perunova-Velesova stabla na kojemu se odvija kozmički sukob između *suboće* (Perun) i *vlačnosti* (Ves u figuraciji zmije/zmaja povezan je uz svijet mrtvih koji je slovio kao raj blaženih – *Vyrej/Virej*) u re/konstrukciji *hoda kroz godinu* praslavenskoga vegetacijskog božanstva koju provodi Vitomir Belaj, čime se ostvaruje izmjena godišnjih doba (tema vječnoga povratka; *circulus vitiosus*), pri čemu je osnovna dihotomija locirana na (samoj) osi stabla: Perun (*gore*: vrh, krošnja) – zmijoliki/zmajoliki Ves (*dolje*, dubina, dno: korijen),⁴ Nodilovo *stablo* (jasen prema skandinavskom Yggdrasilu) određeno je kategorijom Svantevidove svjetlosti i pridana mu je uloga *ginekomorfnoga* stabla (antropodendromorfni mit) u čiju konfiguraciju upisuje i izvorište svjetlosnoga aspekta (*vidovni* aspekt vrhovnoga božanstva) ljudske duše.⁵ Iz navedenoga je moguće shematično pretpostaviti da

4 Ivanov i Toporov zamjećuju kako se u euroazijskom šamanskom arealu i područjima (posebno južnoazijski) koja se na njega naslanjaju javlja ternarna opozicija (gornji – srednji – donji svijet), a ne binarna opozicija (gore – dolje) kao u slavenskim tekstovima koji tematiziraju Stablo svijeta (1965: 201–202).

5 Nodilo pritom prema bestijariju Yggdrasila ne uspostavlja opoziciju *vrh* (orao) – *korijenje* (zmija/zmaj), koju koriste Radoslav Katičić i Vitomir Belaj (Belaj 1998: 244) u rekonstrukciji mitske pozadine hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja, te prema navedenoj opoziciji bestijarija interpretiraju opoziciju Perun – Ves (Ves kao Perunov oponent teriomorfiziran je kao zmaj/zmija koji/a se nalazi u korijenu Stabla svijeta). Eliade upućuje kako je kozmološka shema Stablo-ptica (= Orao) ili stablo s pticom na vrhu i Zmijom u korijenu, “iako specifična za narode srednje Azije i Germane, izgleda [...] orijentalnog porekla, ali je isti formulisan već na preistorijskim spomenicima” (Eliade 1985: 209).

u teorijskim re/konstrukcijama mitskih koncepcija čija je *religija groba* određena incineracijom, Stablo svijeta (*arbor mundi*) očituje se kao topos *na* kojemu prebivaju duše umrlih (pridodajem kako se navedeni koncept incineracija – Stablo svijeta očituje u Nodilovoj re/konstrukciji “stare vjere” Srba i Hrvata), određenije da duše mrtvih *kroz drveće* prolaze na *onaj* svijet (Ajdačić 1996:72).⁶ U *raju/Rajevini* prema Nodilovim re/konstrukcijama borave ne samo duše pokojnika nego i duše *nerodenih* (usp. Krek 1887:420–421, Nodilo 1981: 535), a potvrdu o rajskim dušama *nerodenih* pronalazi u Milićevićevu zapisu iz monografije *Život Srba seljaka* (1867–1877).

Razmatranje o božanstvu Sunca Nodila dovodi pred dendrolatrijski mit o stablu svijeta (*arbor/axis mundi*). Ulaskom u slavensko-nordijsku komparativnu mitologiju Nodilo će nastojati dokazati kako je i slavensko Stablo svijeta (*arbor mundi*) figuriralo kao skandinavski jasen (Yggdrasil) koji postavlja u paralelizam s “Irminsulom, kog uništi Karlo Veliki u vojni od god. 772” (Nodilo 1981: 155),⁷ a u interpretaciju polazi od Schwartzove studije *Indogermanischer Volksglaube: Ein Beitrag zur Religionsgeschichte der Urzeit* (1885) koja tematizira nebesko *stablo od svjetlosti* kod Indogermana.⁸ Nodilo pritom zapisuje i kritiku Schwartzove studije, upućujući kako je Wilhelm Schwartz detaljno interpretirao *stablo od svjetlosti*

6 S obzirom na praksu inhumacije, pored toga što – kako svjedoče brojna vjerovanja u Hrvatskoj – postoji zaseban svijet za duše umrlih, i njihovo tijelo prebiva “u/na nekom drugom svijetu”, ne zna se “točna lokacija toga svijeta nego se sluti da je to negdje ‘gore’ ili ‘na nebu’ i sl.” (Grbić 1998: 297).

7 Za Irminsul N. Visković bilježi kako se ne zna kakva je njegova veza s germanskim božanstvom Irminom (2001: 360). Usp. Šmitek 1999: 189. Irminsul je stablo u koje su vjerovali Sasi, kao što je Yggdrasil figurirao kod Vikinga; postoji dakle sličnost između Sasa i Vikinga.

8 Usp. prvo poglavlje *Der himmlische Lichtbaum der Indogermanen in Sage und Kultus*. Nodilo doslovno prenosi (prevodi) Schwartzovu složenicu *Lichtbaum*. Zanimljivo je da se Nodilo neće teorijski zaustaviti na Schwartzovoj uputi o *nižoj mitologiji i popularnim vjerovanjima*. U usporedbi s Jacobom Grimmom koji je u bajkama otkrivao tragove poganske prošlosti, drevnih mitova, poganske bogove koji su nakon kristijanizacije *sniženi* (kristijanizacijski *descensus* poganskih božanstava), W. Schwartz je uputio na drugačiji smjer istraživanja: smatra da ona vjerovanja koja su još uvijek živa u narodu nisu samo eho drevnoga panteona, već od njih proizlazi politeizam. Popularna vjerovanja u natprirodna bića, koja Slobodan Zečević, primjerice, imenuje sintagmom *mitska bića*, drevnija su od sistema velikih bogova grčkoga i vedskoga panteona čija je pojava odraz *visoke* religioznosti (usp. De Vries 1984: 33). Nodilo upućuje kako je i Varuna, s kojim postavlja u paralelizam Svantevida/Vida, jednako tako povezan uz stablo *od svjetlosti* (usp. RV I, 24, v. 7; Nodilo 1981: 696).

kod Indogermana, “a kašto i smiono” (Nodilo 1981: 155). Naravno, Nodilova kritička zamjerka Schwartzovoj studiji podjednako se može primijeniti i na njegovu re/konstrukciju o slavenskom stablu *od svjetlosti*. Međutim, pored toga što kao *slavensko stablo od svjetlosti* Nodilo određuje jasen, u kasnijim navodima dodat će i, primjerice, *lovoriku* (Nodilo 1981: 214),⁹ što je dokazom znanstvene neodlučnosti, vrludanja s obzirom na građu koja razotkriva nemogućnost jednosmjernosti/apodiktičnosti u mitskim interpretacijama. Detektira kako se obično kao takvo stablo u usmenoknjiževnim svjetovima tematizira zimzeleno stablo koje označuje “vječnost svjetlosti, zamrle i zabašene, no uztrajne i uvijek žive preko zime i noći” (Nodilo 1981: 155). U usporedbi s koncepcijom stabla svijeta kao osnovnoga toposa na kojemu se odvija mitski/kozmički sukob između Peruna i njegova oponenta Velesa (zmaj/zmija) u re/konstrukciji Vitomira Belaja, Nodilovo stablo određeno je kategorijom Svantevidove svjetlosti i pridana mu je uloga rođajnoga stabla (antropodendromorfni mit), i time stablo upisuje u antropogeni mit, postanak ljudi od stabala. I dok je u koncepciji Perunova/Velesova stabla riječ o kozmičkoj bitki koja se godišnje ponavlja, čime se ostvaruje izmjena godišnjih doba (tema vječnoga povratka; *circulus vitiosus*), u Nodilovoj koncepciji *arbor mundi* – stablo (od) svjetlosti upisuje se u kozmogonijski i antropogeni mit o stvaranju čovjeka od stabla, upisujući i izvorište svjetlosnoga aspekta (*vidovni* aspekt vrhovnoga božanstva) ljudske duše u ontome stabla od svjetlosti; dakle, u posljednjem slučaju (iz postmortalnoga svijeta) *povratka nema*. Za razliku od Perunova-Velesova stabla na kojemu se odvija kozmička bitka između *suboće* (Perun) i *vlažnosti* (Veles) – osnovna dihotomija u rekonstrukciji Vitomira Belaja smještena je na (samoj) osi stabla: Perun (gore: vrh, krošnja) – zmijoliki/zmajoliki Veles (dolje, dubina, dno: korijen),¹⁰ kozmičko

9 Lovorika (lovor) – usp. Marjanić 2002: 94, 104, 235, 237, 275, 277, 292, 304, 347, 360

10 Vitimir Belaj za slavensko stablo svijeta ističe da bi moglo figurirati kao hrast, javor, bor (1998: 85). Kao i Yggdrasil i slavensko stablo ima vezu s konjem boga koji putuje. Juraj na konju ili *kao konj* (ili kao konjoliko biće, kentaur kako je ikonografski prikazan na naslovnici knjige *Hod kroz godinu V. Belaja hodi* duž debla stabla svijeta. U slavenskoj tradiciji Gromovnikov dom nalazi se u krošnji, a Juraj putuje od podzemnoga (korijenje) do nebeskoga (krošnja) svijeta. Poredba između skandinavskoga i slavenskoga stabla svijeta moguća je jer po njemu trče male *krznene vižljaste* životinje – *vjeverica* (na Yggdrasilu) ili *kuna*. Oba pri vrhu imaju orla ili sokola: na Yggdrasilu sjedi *orao koji između očiju ima sokola*, a u slavenskoj tradiciji spominje se orao ili sokol koji sjedi visoko na grani. S oba stabla kapa rosa iz koje se rađaju pčele (Lučić 1999: 20). Vitimir Belaj navodi tezu Branimira Bratanića o različitim porijeklima predodžbi Stabla svijeta (Belaj 1988: 274). Usp. Ajdačić

stablo od svjetlosti u Nodilovoj interpretaciji oponira *izvanjskim* silama mraka (noć, zima kao godišnja noć).

Naravno, Nodilo (1981: 226) će morati – tragom vlastitoga postupka aproksimacije – dodati *još* neka stabla – dub, bor, rakita, jabuka, tisa (*tisova kablica*), jelu, plemenitu “mediteransko-vizantijsku” dafinu (usp. Ajdačić 1996: 82),¹¹ lipu, tragom čega navodi kako odabir *stabla od svjetlosti* ipak (bioregionalno) ovisi o klimi, postavljajući poveznice između geografije i religije (usp. Nodilo 1981: 154).¹² Međutim, za Srbe i Hrvate ipak i usprkos svemu odlučuje se za jasen – *nebeski Yggdrasil* (usp. Nodilo 1981: 165), a kao najpouzdaniju dokaznu matricu da se i kod nas stablo od svjetlosti imaginira kao jasen navodi pjesmu *Devojka i košutica* s početnim stihovima “U jasena sitna resa, – po njoj pada medna rosa, – kupila je košutica” (Karadžić 1866: br. 232) (Nodilo 1981: 157). Motiv rose iz navedenih stihova postavlja u paralelizam s Yggdrasilovim *hunângsfallom* (medeni pad). Kao pjesmu u kojoj je plemenito stablo apostrofirano kao *predmet gatanja* navodi pjesmu *Gojenje više jela* (Karadžić 1866: br. 235) čiji stihovi tematiziraju kako se *vita jela* sadi “u kamenu u grohotu”; riječ je o mitemu stabla koje raste na nebu (Nodilo 1981: 155-156).¹³ Nodilo napominje kako se svjetlost na nebu priviđala Arijcima kao božje stablo, “koje od sjajnog debla pušta sjajne grane”, čiji plodovi simboliziraju nebeska tijela. Pritom navodi *malorusku* (ukrajinsku) zagonetku *Stoji drvo nasred sela, + a vidi se u svakoj izbi* (odgonetka: *Sunce i svjetlost njegova*). Naglašava kako se za razliku od svjetova južnoslavenskih usmenoknjiževnih pjesama kod Skandinavaca izbrisao mit o rađanju Sunca koje je povezano sa Stablom svijeta (*arbor mundi*).

Prema djelu *Mitologija biljaka* (*La mythologie des plantes; ou, Les légendes du règne végétal – Mitologija biljaka, i legende iz biljnog carstva*, 1878) Angela de Gubernatisa¹⁴ Nodilo upućuje kako je jasen figurirao kao *svjetotvorno* stablo

(1996) i Radulović (2011) o mitemu stabla svijeta u folklornim žanrovima.

11 U Boki kotorskoj se sve do Drugog svjetskog rata lovorika (lovor) kitila kao božićno drvo, koji uz maslinu smatraju svetom biljkom. „I badnjaci su se znali praviti od lovorike. Ili su bili od maslinovog drveta, a kitili su se lovorom.“ Izvor: <https://bokanews.me/lovorika-laurus-nobilis-sveta-i-bozicna-biljka/>

12 O dafini u Nodilovoj interpretaciji kao *arbor mundi* usp. Marjanić 2022: 2. poglavlje.

13 O mitemu *kamenoga neba* usp. Marjanić 2022: 5. poglavlje.

14 Nekako u isto vrijeme J. H. Philpot objavljuje knjigu *The Sacred Tree or The Tree in Religion and Myth* (1897) iz niše komparativne mitologije, sustavno navodeći kroz devet poglavlja, o stablima drevnih kultura koja su prema vjerovanjima posjedovala i božanske i demonske aspekte.

i kod Italo-Helena – *melia*, čije grčko ime “odaje med njegove božje svjetlosti” (Nodilo 1981: 157). Koliko su de Gubernatisove interpretacije zoomitologije i kulturne botanike (*La mythologie des plantes, ou les legendes du règne vegetal – Mitologija biljaka, i legende iz biljnog carstva*, 1878.) u regiji (bivša država SFRJ) bile bitne krajem 19. i početkom 20. stoljeća, svjedoči i monografija Pavla Sofrića (Niševljanina) *Glavnije bilje u narodnom verovanju i pevanju kod nas Srba po Angelu de Gubernatisu* (Beograd, 1912).

U usporedbi s Nodilom, koji je nastojao uspostaviti jasen kao vrhovno stablo Slavena, Tomo Vinšćak zaključuje da u hrvatskom folklornom gradivu praslavensku baštinu, pa tako i indoeuropsku, predstavljaju vjerovanja povezana uz hrast, drijen i vrbu (Vinšćak 2002: 143). U njima se mogu uočiti ulomci drevnih mitskih predodžbi vezanih, primjerice, uz Stablo svijeta, *arbor mundi*, odnosno uz Gromovnika i njegova neprijatelja Zmiju te njihov sukob pod tim Stablom svijeta (Vinšćak 2002: 138-139). Ukratko, pokazuje kako je po dolasku na današnje prostore velik utjecaj na staru vjeru Hrvata imalo starobalkansko ilirsko stanovništvo te njegovi susjedi Grci, Rimljani i Germani, a time se može tumačiti raznolikost u vjerovanjima samog hrvatskog kulturnog i etničkog prostora (Vinšćak 2002: 138).¹⁵

U razmatranje o Stablu svijeta u kontekstu propitivanja koncepcija duše, može se prizvati istraživanje Natalije N. Veleckaje kojim apostrofira kako je preobražavanje duša, njihov povratak na Z/zemlju povezan s konceptom Stabla svijeta (s lokalnim varijantama, primjerice, stablo života, nebesko stablo, stablo granice, šamansko stablo) koje figurira kao stablo života, spoznaje i besmrtnosti, kao i mjesto božanstva i duša umrlih te kako upravo Svjetsko stablo omogućava razumijevanje predodžbi poganskih Slavena o stablu kao posrednoj karici preobražavanju duša (Veleckaja 1996: 36-37).¹⁶ Na spomenuta zapažanja o Stablu svijeta Veleckaja nadovezuje mitem (iz slavenskih bajki) penjanja uz stablo kao prijelaza (puta), medijatora k nebu (Veleckaja 1996: 37; Šmitek 1999: 184).

15 Goran Đurđević ističe da suvremena arheološka, lingvistička, klasična i povijesna istraživanja Danijela Džina, Anamarije Kurilić, Alke Domić Kunić i drugih pokazuju da su indigene zajednice prapovijesnog i antičkog Balkana raznolike i ne mogu se svoditi pod zajednički nazivnik Iliri. Jednako tako, termin *starobalkansko* trebalo bi se zamijeniti s *indigene zajednice*.

16 O različitim stablima koja su povezana s religijskim vjerovanjima o sudbini mrtvih i ponovnim rođenjem ili transgresijom njihovih duša u zagrobni život usp. Marjančić 2004. Primjerice, simbolizam kršćanske smrti uključuje simboliku breze i cedra koji su simbolički ekvivalenti smrti kao i glasnici ponovnoga rođenja duše (ibid.).

Svetlana M. Tolstaya pokazuje kako se ponekad susreću izrazi koji su povezani s arhaičnim konceptima o vegetacijskom kraljevstvu kao mjestu smrti; primjerice, srpski izraz “posjeklo mu se drvo” povezan je s narodnim vjerovanjem prema kojemu čovjek posjeduje dvojnika u svijetu stabala (Tolstaya 1999: 24).¹⁷

Perunika ili retrospektivni zaključak

U kontekstu mitske botanike i kao još jedan susret na terenu s Tomom Vinščakom navodim promociju *Mošćeničkoga zbornika* 2006. godine u Mošćenicama, a koji je bio posvećen mitološkim istraživanjima navedenoga terena u okviru projekta *Povijesne staze Mošćenička Draga – Trebišća – Perun*, koji je zajedno s Tomom Vinščakom inicirao Veseljko Velčić, predsjednik Katedre Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga. Na navedenu je promociju Tomo Vinščak pozvao Moranu Biljaković iz Društva Iris croatica i Instituta Ruđer Bošković u okviru koje je priredila izložbu o perunici, i to u kontekstu mitske botanike jednako tako i kulturne botanike, kao i čistih botaničkih tema, kao prvu domaću izložbu o perunici koja je strukturirana transdisciplinarno – *Perunika – hrvatski nacionalni cvijet* (2005, organizatorica: Morana Biljaković iz Društva Iris Croatica i Instituta Ruđer Bošković u Zagrebu),¹⁸ gdje sam zajedno s Moranom priredila katalog i deplijan izložbe (kolegica je obradila biološki, a ja kulturološki segment – u drugom izdanju izložbe svojim istraživanjima uključile su se Lidija Bajuk, Marija Novak i Rosana Ratković) (usp. Marjanić 2011). U nedostatku pisanih izvora o postojanju Perunova kulta kod Južnih Slavena, Nodilo u re/konstrukciju njegova bogoštovlja polazi od fitonima i toponima, primjerice, od

17 Simbol Stabla svijeta, među ostalim, pokušala sam interpretirati kao sjedište duša umrlih (Marjanić 2004), pri čemu je značajno da se upravo koncept ptice-duše zadržao u folklornim predodžbama o postmortalnoj duši. Brojna vjerovanja o grobnom stablu kao i mitem o vilinskom i vješticijem stablu mogla bi se uzeti dokaznom matricom o navedenoj predodžbi o Stablu svijeta kao prebivalištu duša umrlih. Naravno, prilikom određivanja Stabla svijeta kao toposa na kojemu prebivaju duše umrlih potrebno je imati u vidu – kao što napominje, primjerice, Marija S. Maerčik (2003) – kako je mitopoetska slika, mitologem o duši-ptici arhaičniji od kozmologije Stabla svijeta s njegovom vertikalnom trodijelnom strukturom.

18 U deplijanu izložbe Morana Biljaković je istaknula kako u Hrvatskoj postoji dvanaest vrsta samoniklih perunika, odlučeno je da taj cvijet bude nacionalni cvijet i jedna vrsta našega “branda”. Ovdje navodim podatke samo za prvu varijantu navedene „mitskocvjetne“ izložbe (usp. Marjanić 2001, 2011, 2022).

fitonima perunika (*Iris germanica*) koja se u Dubrovniku naziva *bogiša*, “s očitim odnosom na jednog boga” (Nodilo 1981: 384).¹⁹ Kao primjer spasonosnoga toponima koji može svjedočiti o Perunovu kultu u južnoslavenskom kontekstu upućuje na Perun, vrh dalmatinskoga Mosora, iznad poljičkoga sela Dubrave, i na poljičku predaju prema kojoj su u navedenu selu ljudi nekoć štovali Peruna.²⁰

Nadalje, u kontekstu *land arta* koji je Tomo Vinšćak isto tako promovirao u okviru sakralne interpretacije krajobraza, navodim dva primjera *land arta* – pored Zvezdane Jembrih (usp. Coha 2004),²¹ koja je u ovom posvetnom razredu autointerpretirala vlastiti rad, navodim i Igora Grubića, njegov posvetni rad Josephu Beuysu (*7000 hrastova – gradska forestacija umjesto gradske administracije* Josepha Beuysa, koja je začeta na *documenti* 7 u Kasselu 1982. godine). Riječ je o Grubićeve radu *Trojstvo* (Bundek, 1997, Jurjevo) u okviru kojega je umjetnik *izveo* akupunkturu određenih mjesta. Zasadio je tri vrste stabala u odnosu na njihovu simboličku referenciju: hrast kojemu je dao značenje Oca, brezu kojoj je dao značenje Svetog Duha i lipu kojoj je dao značenje Sina, s obzirom na to da lipa u slavenskoj tradiciji slovi kao iscjeljujuće stablo. Pritom je iskopao velike krugove na zemlji koji su se preklapali, što u kršćanstvu simbolizira jedinstvo Svetoga Trojstva. Nadalje, u središte je tih krugova posadio stabla i uvečer je

19 “Povezivanje naziva biljke [perunika; op. S. M.] s imenom boga gromovnika predstavlja zapravo sekundarni stupanj semantičkog razvoja” (Vajs 1989: 267). Petar Ž. Petrović upućuje na još jedan dalmatinski naziv za peruniku – *cvit nebeski* (1952: 375).

Tek u ilirskom ambijentu, na obalama Neretve, zmijoliki Kadmo i Harmonija, povezani su s perunikom. Tomo Maretić u prijevodu Ovidijevih *Metamorfoza* predložio je da se *perunika* prevede sintagmom *mirni zmajevi* (usp. Kuntić-Makvić 1994: 26).

20 Navedenu poljičku predaju Nodilu je kazivao katolički svećenik Petar Škarica, povjesničar Poljica (Nodilo 1981: 385).

21 Ovoj je umjetnici izuzetno bitna sakralna dimenzija krajolika (svoje radove, među ostalim, izvodi npr. na Velebitu, u neposrednoj blizini kamenih monolita poznatih pod mitskim nazivom *babe*), kako je navedeni kompozit prirode odredio, što se tiče naše etnologije i kulturne antropologije, Tomo Vinšćak (usp. Jembrih 2014: 30–31). Pored te sakralne, dominantne dimenzije njezinoga *lendartističkoga* rada, ovom bih prigodom izdvojila njezin manje poznati *land art* projekt socijalnoga određenja. Riječ je o radu *Hommage čovjeku koje je zamatao stabla*, izvedenom 2009. godine usred Zagreba, u spomen na jednog pokojnog ugljanskog *oridinala* koji je, umjetničnim prisjećanjem, umatao starim šarenim krpama pojedina stabla po otoku, u nakani da ih zaštititi. Umjetnica je izložila uvećane fotografije tih umotanih stabala “koje i desetak godina nakon njegove nasilne smrti (iscipelarili su ga, naime, u Zadru, blizu umobolnice), pružaju dirljive istinske umjetničke (?) prizore s udaljenih uvala na zapadnoj strani Ugljana” (Jembrih 2014: 30–31).

krugove posipao pepelom, prelio ih tankim slojem benzina i u sredini je zapalio šibicu kada su se na zemlji počeli iscrtavati tanki vatreni prstenovi.

Završno tragom Tomine knjige *Vjervanjanja o drveću u Hrvata u kontekstu slavističkih istraživanja* navodim dva primjera o suvremenom štovanju stabala.²² Jedan je iz Botaničkoga vrta, vidljiv i danas, gdje su Darinka i Želimir Jakšić, kako su ispisali na posvetnoj pločici, posvojili ovaj hrast na svoju 50. godišnjicu. Posveta je nažalost invazivna jer je šarafom ranila stablo. I drugi je primjer suvremenoga štovanja stabla manifestacija Urban Tree Festivalu koju bih osobno voljela vidjeti; riječ je o godišnjoj društvenoj proslavi stabala: njihove dobrobiti i ljepote, njihove veličanstvenosti i magije, u gradovima, mjestima i svim urbanim sredinama diljem Londona i Ujedinjenog Kraljevstva. Kao što navode organizatori:

„Slavimo sva stabla u svim urbanim sredinama: ulična stabla, naravno, ali i stabla u parkovima, vrtovima i dobrima, te sva divlja mjesta u našim gradskim središtima, mirnim slijepim ulicama i predgrađima.“

Bila je to kratka posvetna šetnja od Nodilova stabla od svjetlosti preko Viskoviće kulturne botanike zaključno s Tominom disertacijom o vjervanjanima u stabala u Hrvata, kako stoji u naslovu, no zapravo Tomo je ispisao knjigu o simboličkim značenjima o mitološkim vjervanjanima u stabla u Indoeeuropljana. Što se tiče života urbanih stabala navodim potresnu priču transmedijalnoga umjetnika Antuna Maračića:

„U Ilici, između broja 172 i 176, uz sam rub pločnika, izraslo je i za život se desetljećima borilo jedno stablo. Jer, osim kao hortikulturalni ukras, služilo je i kao stup na koji su se naslanjali temelji i ograda terase jedne picerije. Stiješnjeno i ranjavano stranim tijelima, stablo se branilo tako da je svojim rastom obavijalo, gnječilo i gutalo različite materijale i konstrukcije, deformirajući pritom i vlastiti oblik. Nakon što se lokal ugasio, okolni prostor prenamijenio i ograda uklonjena, u stablu, koje je bilo pošteđeno još neko vrijeme, zadržali su se fragmenti željeznih

22 Brojne su kulturološke knjige o stablima gdje ovom prigodom navodim knjigu *Der Baum in Glauben und Kunst: unter besonderer Berücksichtigung der Werke des Hieronymus Bosch/ Stablo u vjeri i umjetnosti: s posebnim osvrtom na djela Hieronymusa Boscha* Manfreda Lurkera u kojoj stavlja poseban naglasak na djela Hieronymusa Boscha, čije slike sadrže zamršene i simbolične prikaze drveća. Knjiga svojim interdisciplinarnim pristupom kombinira elemente povijesti umjetnosti, religijskih studija i simbolizma kako bi istražila višestranu vezu između stabala, vjervanjanja i umjetničkoga izričaja

cijevi, žica, beton, keramičkih pločica... No unatoč tome ono je i dalje živjelo, listalo i cvalo. Doimalo se poput bastarda, organizma-artefakta u kojemu se na brutalan način sukobljava i proždire priroda s tehnološkim agresorom. Kao materijalni rezultat neplaniranog eksperimenta stablo je postalo živa skulptura nabijena metaforike, potresna slika grčevite borbe za preživljavanje.“ (Maračić, [http; usp. 4 fotografije u prilogu teksta](http://usp.4fotografije.uprilogu.teksta))

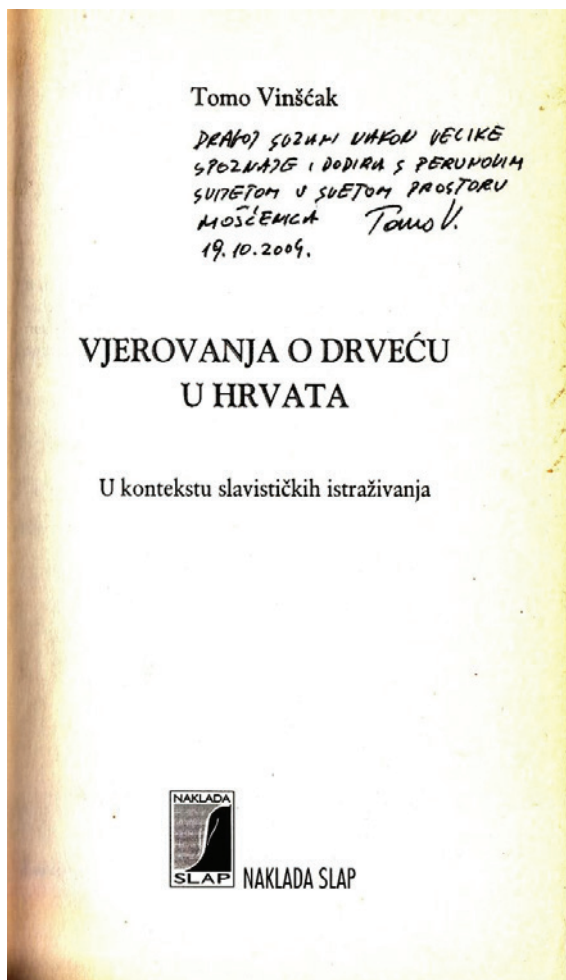
Na samom posvetnom kraju navodim kako je na moje pitanje u *Zarezu* 2007. godine o tome da je dodir etnologije i ekologije u hrvatskoj etnologiji i kulturnoj antropologiji tekstualno inicirao 1990. člankom „Etnologija – ekologija, karika koja nedostaje“ (*Studia ethnologica*, 2, 1990.), gdje je naglasio značenje uloge etnologije u razvijanju ekološke svijesti i tragom navedenoga potrebu da se u naše fakultetske etnološke programe uvede i studij kulturne ili humane ekologije, Tomo Vinšćak odgovora – „Kulturna ili humana ekologija postoji kao predmet u okviru studija sociologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a kako se sada nalazimo u razdoblju kreiranja novih nastavnih programa, ima šanse da ekološki studij zaživi i na Odsjeku za etnologiju. Živi bili...“

Appendix o izvedbenim posvetama istarskim stablima:

29. PUF ove godine (2023) otvoren je recitalom, odom platani na Kaštelu, u dvorištu Povijesnoga i pomorskoga muzeja Istre, koji predstavlja centralno mjesto najranijega razdoblja pulske povijesti, no kako to u antropocentričnoj povijesti biva, a što je i naglasila *Oda platani* Enesa Kiševića, pulska platana je kao djelić prirode u antropocentričnoj povijesti nevidljiva. No te je večeri, u toj petnaestominutnoj posveti, bila osvjetljena, i kao što su Enesovi stihovi srčano zabilježili, možda je to bila i jedina posveta toj raskriljenoj platani u tom povijesnom dvorištu u kojoj je te večeri bila osvjetljena zbog nje same, zbog njezine vrijednosti. Glazbeno-recitatorski performans *Šumim i šapućem mojom Pulom* otvoren je sopilama u izvedbi Roberta Krbavca, člana KUD-a “Uljanik”, i završio isto tako zvukom istarske ljestvice, kao šamanski krug kredom, a sve je to popratio i dječji Zbor Zaro koji su izveli *Ci vuole un fiore (Potreban je cvijet/ Treba vam cvijet)* Sergia Endriga, prigodnu za ovakav stabloliki performans zbog stihova, što je *Glas Istre* i istaknuo, kao što govori stih *Per fare il legno ci vuole l'albero*

(Da biste napravili drvo, treba vam stablo). Enes je i završno poljubio platanu, uz dubok poklon, kao što i doliči izvedbenoj posveti koju je inicirao Branko Sušac, ravnatelj PUF-a, životno povezan s navedenom platanom.

Taj poljubac izvedbeno se proširio posjećenim stablima, njihovim panjevima koji su ostali na površini Giardina. Naime, u subotu prijepodne grupa je organizatora/ica 29. međunarodnog kazališnog festivala PUF zalijevala panjeve uz zvukove *Addio Pola* Francija Blaškovića. Ladonje su posađene početkom 20. stoljeća u čast carice Elizabete Sissy, prema kojoj je i Brankova mačka dobila ime. Kao što je navedeno na programskom letku o padu tih prekrasnih stabala na Giardinima: „Pridružite nam se zato s kantama za zalijevanje (žbrufadorima) i pokažite koliko nam je stalo do naših Giardina!“. Tu je Branko Sušac, inicijator navedenoga performansa *Nevergreen: nikad na zelenu granu*, sa suzama u očima, Olesia Rusinova u bijelom s ukrajinskim vjenčićem na glavi, producentica PUF-a Iva-Nataša Turković i djevojka u kostimu doktorice koja pokušava reanimirati zalijevanjem vode mrtve panjeve. Uslijedilo je subotnje jutro poezije s Enesom Kiševićem kada je ponovo izgovorio stihove posvećene platani s prve večeri PUF-a. „Uvijek se sve može spasiti, zato smo zalijevali ove panjeve jer uvijek ima nade da iz panja nastane drvo“, duboko dirnut umjetnički direktor festivala PUF Branko Sušac završio je govor



Tomina posveta kojom je evocirao Perunov svijet u Mošćenicama.

o palim panjevima. Gotovo kao u pjesmi *Ci vuole un fiore* (*Potreban je cvijet/ Treba vam cvijet*) Sergia Endriga; stablo je potrebno da se dobije drvo, iako neki brkaju navedena dva pojma. Sječa stabala ladonje, i to zbog sigurnosti građana, kako je rečeno u Gradu, na Giardinima započela je u studenome prošle godine. Istarska ladonja, enciklopedijski, pripada porodici brijestova (*Ulmaceae*), poznata u stručnim krugovima kao *Celtis australis*, a pod starim ladonjama istarskih mjesta često se nalaze stolovi i klupe kao mjesta susreta, okupljanja, razgovora, baš kao i na Giardinima, jer kao što, među ostalim, navodi pjesma Sergia Endriga – *ako trebaš blad, zasadi stablo*.



Antun Maračić: *Stablo*, Zagreb, 1997.



Branko Sušac i organizacijski tim 29. PUF-a: *Nevergreen: nikad na zelenu granu*, 2023.
(foto: Arhiv PUF-a)

Literatura i izvori

- AJDAČIĆ, Dejan. 1996. "Čudesno drvo u narodnim pesmama balkanskih Slovena". *Kodovi slovenskih kultura* (Biljke) 1: 69–84.
- BELAJ, Marijana. 2024. "Tomo Vinščak – istraživač i nastavnik izvan okvira". Rad u ovom posvetnom zborniku radova.
- BELAJ, Vitomir. 2001. *Ocjena doktorske disertacije Vjerovanje u drveće u Hrvata u kontekstu slavističkih istraživanja*, rukopis. Zagreb: Filozofski fakultet.
- BELAJ, Vitomir. 1998. *Hod kroz godinu. Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden marketing.
- COHA, Katarina. 2004. "Šaman kao gospodar duhova": *Zarez, dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja*, 15. srpnja 2004., broj 134–13: 46.
- ĐORĐEVIĆ, Tihomir. 1984. *Naš narodni život*. Tom 4. Beograd: Prosveta.
- ELIADE, Mircea. 1985 (1968). *Šamanizam i arhajske tehnike ekstaze*. Novi Sad: Matica srpska.

- GRBIĆ, Jadranka. 1998. "Predodžbe o životu i svijetu". U *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskog puka*, ur. Jasna Čapo Žmegač [et. al.]. Zagreb: Matica hrvatska, 296–336.
- IVANOV, Vjačeslav Vsevolodovič i Vladimir Nikolaevič TOPOROV. 1965. *Slavjanske jazykovye modelirujušće semiotičeskie sistemy. Drevnij period*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka".
- JEMBRIH, Zvezdana. 2014. "Stvaranje kao duboko oranje. Izvedba Z/zemlje". (Razgovarala Suzana Marjanić). *Zarez*, 22. svibnja, br. 384: 30–31.
- KARADŽIĆ, Vuk Stef. 1866. *Srpske narodne pjesme iz Hercegovine (ženske)*. Beč: U nakladi Ane udove V. S. Karadžića.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2017. *Naša stara vjera. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb: Ibis grafika, Matica hrvatska.
- KREK, Gregor. 1887 (1874). *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*. Graz: Verlag von Leuschner & Lubensky.
- KUHN, Adalbert (Franz Felix Adalbert Kuhn). 1859 [21886]. *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks. Ein Beitrag zur Vergleichenden Mythologie der Indogermanen*. Berlin: Ferd. Dümmler's Verlagsbuchhandlung.
- LURKER, Manfred. 1976. *Der Baum in Glauben und Kunst: unter besonderer Berücksichtigung der Werke des Hieronymus Bosch. Studien zur deutschen Kunstgeschichte*. Baden-Baden: Verlag Valentin Koerner.
- KUNTIĆ-MAKVIĆ, Bruna. 1994. "Pretkršćanski zaštitnici". *Dubrovnik* 5: 22–27.
- LUČIĆ, Vida. 1999. *Usporedba mitoloških predodžbi skandinavske i slavenske mitologije*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju.
- MARAČIĆ, Antun. "Izronilo iz povijesti, Zagreb, 1997". Dostupno na: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid03aiDQsoq4QaeZUWL1UB49d2fWfo-U2LZ7Usm7wtKAnYBgVpCQLuFAGnppyE1a54al&id=100010023183870&eav=AfbZ4uvO6gJISsn67BTsQSWlPrusB1i19mTPwiW_Sj58ab8lLecf0Kiyd0AysnGlG9g&ref=m_notif¬if_t=story_reshare&paipv=0
- MARJANIĆ, Suzana. 2001. "Stablo u zimskim svetkovanama Hrvatske". U *Stablo i čovjek: prilog kulturnoj botanici*, Nikola VISKOVIĆ. Zagreb: Antibarbarus, 426–444, 531–536.
- MARJANIĆ, Suzana. 2011. "Mitološka i mitotvorna priča o poveznici perunika – Perun". U *Perunovo koplje*, ur. Andrej Pleterški i Tomo Vinšćak. Ljubljana: Institut za arheologiju ZRC SAZU, Zbirka *Studia mythologica Slavica*, Supplementa 4: 109–120.

- MARJANIĆ, Suzana. 2022. *Mitovi i re/konstrukcije: tragom Nodilove "stare vjere" Srba i Hrvata*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- MARJANIĆ, Suzana. 2007. "Razgovor s Vitomirom Belajem i Tomom Vinščakom". *Zarez*, 25. siječnja, god. IX, br. 198. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/razgovor-s-vitomirom-belajem-i-tomom-vinscakom>.
- MARJANIĆ, Suzana. 2004. "Južnoslavenske folklorne koncepcije drugotvorenja duše i zoopsihonavigacije/zoometempsihoze". *Kodovi slovenskih kultura* 9: 208-248.
- MAERČIK, Marija S. 2003. "Ptica-duša v slavjanskoj narodnoj tradiciji". *Kodovi slovenskih kultura* 8: 33-42.
- MILIĆEVIĆ, Milan Đ. 1984 (1867–1877, 1894). *Život Srba seljaka*. Beograd: Prosveta.
- MILOSAVLJEVIĆ, Ljubinko i Suzana MARKOVIĆ-KRSTIĆ. 1997. "Sveto drveće u Zaplanju i Toplici". *Etno-kulturološki zbornik za proučavanje kulture istočne Srbije i susjednih oblasti (Svrljig)*. III: 297–300
- NIŠEVLJANIN SOFRIĆ, Pavle. 1912. *Glavnije bilje u narodnom verovanju i pevanju kod nas Srba po Angelu de Gubernatisu*. Beograd: Štamparija "Sv. Sava".
- NODILO, Natko. 1981 [1885-1890]. *Stara vjera Srba i Hrvata (Religija Srbâ i Hrvatâ, na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnog)*. Split: Logos.
- PHILPOT, Mrs. J. H. 2004 [1897]. *The Sacred Tree or The Tree in Religion and Myth*. Dover: Dover Publications.
- RADULOVIĆ, Nemanja. 2011. "Drvo sveta. Problem poetike jednostavnih oblika na primeru jedne formulne slike". U *Živa reč. Zbornik u čast prof. dr. Nade Milošević-Dorđević*, ur. Mirjana Detelić i Snežana Samardžija. Beograd: Balkanološki institut SANU, Filološki fakultet Unverziteta u Beogradu, 511–550.
- SCHWARTZ, Wilhelm. 1885. *Indogermanischer Volksglaube. Ein Beitrag zur Religionsgeschichte der Urzeit*. Berlin: Verlag von Oswald Seehagen.
- ŠMITEK, Zmago. 1999. "The Image of Real World and the World Beyond in the Slovene Folk Tradition". *Studia mythologica Slavica* 2: 161–195.
- ŠULEK, Bogoslav. 1878. "Zašto Slaveni poštuju lipu?". *Rad JAZU* 43: 149–188.
- ŠULEK, Bogoslav. 1879. *Jugoslavenski imenik bilja*. Zagreb: JAZU.
- TOLSTAYA, Svetlana M. 1999. "Slavic Folk Conceptions of Death According to Linguistic Data". *Etnolog. Glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 1: 17–26.
- VAJS, Nada. 1989. "Struktura fitonima onomasiološki motiviranih religijom i drugim srodnim sadržajima". *Rasprave Zavoda za jezik* 15:2392–73.
- VAJS, Nada. 1991. "Fitonimijska sastavnica u hrvatskim prezimenima". *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik XVII*: 293–323.

- VELECKAJA, Natalija Nikolaevna. 1996. *Mnogobožacka simbolika slovenskih arhajskih rituala*. Niš: Prosveta.
- VINŠČAK, Tomo. 1990. "Etnologija–ekologija, karika koja nedostaje". *Studia ethnologica*, vol. 2: 11–16.
- VINŠČAK, Tomo. 2002. *Vjerovanje u drveće u Hrvata u kontekstu slavističkih istraživanja*. Zagreb: Naklada Slap.
- VINŠČAK, Tomo. 2011. *Tibetski buddhizam i bön*. Zagreb: Ibis grafika.
- VISKOVIĆ, Nikola. 1996. *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji*. Split: Književni krug.
- VISKOVIĆ, Nikola. 2001. *Stablo i čovjek: prilog kulturnoj botanici*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- VRIES, Jan de. 1984. "Theories Concerning 'Nature Myths'". U *Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth*, ur. Alan Dundes. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 30–40.
- WOODWARD, Wendy i Erika LEMMER. 2019. "Introduction: Critical Plant Studies". *Journal of Literary Studies*, 35:4: 23-27.
- ZORIĆ, Damir. 1987. *Tradicijski oblici seoskih grobova i nadgrobniih spomenika na području Jugoslavije*. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Dendrology and mythical botany of Tomo Vinščak and Nikola Visković

The article provides an overview of Tomo Vinščak's research, as presented in his book *Belief in Trees in Croats in the Context of Slavic Studies* (2002), in comparison with Nikola Visković's book on trees in a cultural context, *Tree and Man: Contribution to Cultural Botany* (2001). Vinščak employed the technique of ethnological cartography, creating six ethnological maps, five of which explore beliefs associated with trees. On the other hand, Visković's book preceded Vinščak's by a year and stands as the first publication within the local cultural circle to delve into cultural botany with a specific focus on trees. In this context, I interpret both cultural-botanical studies in relation to Natko Nodilo's mythology of nature (F. M. Müller), with Nodilo's interpretation of the "tree of light" (*Lichtbaum*) originating from Wilhelm Schwartz.

Keywords: cultural botany, mythical botany, world tree (*arbor mundi*), Tomo Vinščak, Nikola Visković, Natko Nodilo, Wilhelm Schwartz